

Burgerschapsvorming; een brede sociale kwestie

ChristenUnie

INHOUD

VOORWOORD	5
1. INLEIDING	8
2. ÉÉN SAMENLEVING	11
2.1 IN VREDE SAMENLEVEN	11
2.2 IN VREDE SAMENLEVEN VEREIST VERBONDENHEID	11
2.3 VERBONDENHEID VEREIST VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN	12
2.4 IEDEREEN DIE WIL MEEDOEN, HOORT ERBIJ	12
2.5 DE SLOTSOM: EEN HOFFELIJKE SAMENLEVING	14
2.6 SPEL- EN HUISREGELS VOOR DE BURGER	14
2.7 UITGANGSPUNTEN OVERHEIDSHANDELEN	15
3. DE PLURIFORME EN MULTIRELIGIEUZE SAMENLEVING	18
3.1 LOYALITEIT EN BEHOUD VAN DE EIGEN CULTUUR KUNNEN SAMEN GAAN	18
3.2 BOTSSENDE OVERTUIGINGEN EN LEVENSWIJZEN DOEN OOK VAAK PIJN	18
3.3 GEEN OVERSCHRIJDINGEN VAN DE REGELS VAN DE RECHTSSTAAT	19
3.4 SOCIALE INTERACTIE	20
3.5 SPEL- EN HUISREGELS VOOR DE BURGER	21
3.6 UITGANGSPUNTEN VOOR OVERHEIDSHANDELEN	21
4. HET NIEUWE VADERLAND EN HET OUDE MOEDERLAND	24
4.1 BEHEERSING EN REGULERING VAN IMMIGRATIESTROMEN	24
4.2 MIGRATIE VERGT VOORBEREIDING	24
4.3 VOLWAARDIGE (NIEUWE) BURGERS LEVEREN HUN AANDEEL	25

4.4 AANDACHT VOOR DIVERSITEIT BIJ BURGERSCHAPSVORMING	26
4.4.1 DE VLUCHTELING, EEN BIJZONDERE BI-CULTURELE BURGER	26
4.4.2 CHRISTENEN MET EEN BI-CULTURELE ACHTERGROND	27
4.4.3 (EX) KONINKRIJKSGENOTEN	28
4.5 LEVEN IN TWEE WERELDEN	29
5. VOLWAARDIG BURGERSCHAP EN GEMEENSCHAPSZIN	32
5.1 VAN INTEGRATIE NAAR BURGERSCHAPSVORMING	32
5.2 BURGERSCHAPSVORMING EN GEMEENSCHAPSZIN	32
5.3 BURGERSCHAPSVORMING EN EIGEN VERANTWOORDELIJKHEID	33
5.4 BURGERSCHAPSVORMING ALS RECHT	33
5.5 PARTICIPATIE ALS INZET VOOR BURGERSCHAPSVORMING	34
5.5.1 ONDERWIJS	34
5.5.2 ARBEIDSMARKTPARTICIPATIE	35
5.5.3 ARBEIDSMIGRATIE	35
5.6 VOORSTELLEN	36
5.7 MAATREGELEN OVERHEID	36
TOT BESLUIT	39

VOORWOORD

WAAROM EEN NIEUWE NOTITIE

In april 2004 schreef de toenmalige woordvoerder vreemdelingenzaken en integratiebeleid, Tineke Huizinga-Heringa, namens de Tweede Kamerfractie van de ChristenUnie de nota *Kiezen voor Nederland*. Deze nota diende mede als standpuntbepaling over het rapport *Bruggen bouwen* van de parlementaire onderzoekscommissie Blok. De ChristenUnie bepleitte een integratiebeleid dat gebaseerd is op het medeburgerschap van autochtonen en allochtonen. Dat geeft ruimte aan vrije ontplooiing van minderheidsgroepen en vraagt een actieve inzet en loyaliteit van immigranten. Overheid, samenleving en nieuwkomers hebben allemaal een verantwoordelijkheid om de integratie tot een succes te maken.

Nu, zes jaren later, is de polarisatie rondom het integratiebeleid alleen nog maar toegenomen. Vooral de ver uiteenlopende meningen over de islam dragen daaraan bij. Het integratiebeleid heeft daarmee niet alleen een nationale of etnische, maar ook een religieuze dimensie gekregen. De politieke scherpte van het debat is daardoor navenant toegenomen. Nog kritischer en scherper dan voorheen is de vraag aan de orde niet alleen hoe, maar zelfs of bevolkingsgroepen met overtuigingen die ver uit elkaar liggen, kunnen samenleven in de democratische rechtsstaat die Nederland wil zijn.

De ChristenUnie neemt in dit debat een bijzondere positie in. Haar politieke overtuiging is gebaseerd op het christelijke politieke denken dat in het bijzonder in de laatste anderhalve eeuw in Nederland is ontwikkeld. De ChristenUnie wil zich voluit binden aan de democratische rechtsstaat zoals wij die kennen. Tegelijk brengt de ChristenUnie een religieuze dimensie in het debat; ze streeft er immers naar het Bijbels spreken over recht en gerechtigheid, over de zorg voor het zwakke en over het inperken van de macht van wie anderen verdrukken, politiek te vertalen. Als unie van christenen staat de ChristenUnie voor de vraag hoe zij zich verhoudt met mensen en groepen die niet alleen een andere politieke overtuiging hebben, maar ook een andere (religieuze) levensovertuiging. Daarnaast is er behoefte om een stem te geven aan de bi-culturele Nederlandse burgers zelf, zeker de christenen onder hen.

Spreken 'over hen, maar zonder hen' is altijd een slechte strategie; dit geldt zeker voor minderheidsgroepen die in het publieke debat minder hoor- en zichtbaar zijn. Wij spreken in deze notitie daarom over bi-culturele burgers, om te benadrukken dat het hierbij gaat om burgers met zowel een Nederlandse als een andere culturele achtergrond. Tegen deze achtergrond is deze nieuwe integratienotitie tot stand gekomen. Niet ter correctie op de vorige notitie, maar wel om daarop voort te bouwen.

Dat het denken binnen de partij in de tussentijd overigens niet heeft stilgestaan, bewijst onder meer de in oktober 2009 verschenen islamstudie *Voorwaarden voor Vrede* van Gert-Jan Segers, directeur van ons Wetenschappelijk Instituut; van zijn inzichten heb ik in deze notitie dankbaar gebruik gemaakt.

OPBOUW

De notitie is opgebouwd uit vijf hoofdstukken, te beginnen met een *Inleiding*.

Hoofdstuk 2 gaat over *Eén Samenleving*. Hierin wordt benadrukt dat een samenleving verbondenheid veronderstelt. Wie wil meedoen, hoort er bij; maar dan geldt ook het omgekeerde: wie erbij wil horen, moet meedoen.

Hoofdstuk 3 behandelt het thema dat het integratiebeleid de laatste jaren in het bijzonder stempelt, namelijk de botsing van cultuuruitingen. *De pluriforme en multireligieuze samenleving* gaat in op de verhouding tussen de verschillende godsdiensten en al dan niet religieuze levensovertuigingen binnen een samenleving met mensen van velerlei achter-

grond en herkomst. Het belang van de democratische rechtsstaat, dat wil zeggen een staat waarin ook de rechten en vrijheden van minderheden bescherming genieten, wordt hierin benadrukt.

Hoofdstuk 4, *Het nieuwe vaderland en het oude moederland*, behandelt vooral de vraag hoe migranten in hun nieuwe thuisland hun weg kunnen vinden. Het gaat er daarbij vooral om zelf de verantwoordelijkheid daarvoor te nemen. Hoofdstuk 5, *Volwaardig burgerschap en gemeenschapszin*, beoogt het integratiebeleid te voorzien van een nieuwe dimensie. Integratie als begrip dreigt voortdurend te ontsporen. Spreken in termen van integratie verzandt heel snel in discussies over aanpassing (maar waaraan dan?), behoud van de eigen cultuur (maar hoe dan?) en de grenzen van de overheidsbevoegdheid in zaken van godsdienst en levensovertuiging. De gevolgtrekkingen van dit hoofdstuk leiden tot de conclusie die mij in de loop van de voorbereiding van deze notitie steeds helderder voor ogen is komen te staan: Samenleven in Nederland draait om burgerschapsvorming. Alleen als wij ons als burgers in en ten behoeve van ons land willen en kunnen opstellen, kunnen we, met onze botsende politieke en levensbeschouwelijke verschillen, in vrede samenleven.

HUISKAMERBIJEENKOMSTEN

Ter voorbereiding op de notitie heb ik een expertbijeenkomst georganiseerd met deskundigen, verschillende deelsessies met de eigen achterban, en een reeks huiskamerbijeenkomsten met burgers met dezelfde bi-culturele achtergrond. Als woordvoerder integratiebeleid, en als christen en Nederlander met een bijzondere achtergrond, was het mij een voorrecht om tijdens deze huiskamerbijeenkomsten christenen en moslims, volwassenen en jongeren, Nederlandse burgers met een Molukse, Marokkaanse, Chinese, Antilliaanse, Surinaamse, Afrikaanse, Turkse en Kaapverdiaanse achtergrond, alsmede vluchtelingen en autochtone Nederlanders te ontmoeten en te spreken, mijn ideeën te toetsen en zodoende deze notitie mede vorm te laten krijgen. Door de achtereenvolgende huiskamerbijeenkomsten telkens te richten op burgers met éénzelfde bi-culturele achtergrond, gaven wij er blijk van oog te hebben voor de diversiteit van onze samenleving.

Verskillende losse uitspraken uit deze huiskamerbijeenkomsten zijn in deze notitie opgenomen, als illustratie en om inzicht te geven in de verschillende meningen.

Iedereen die aan de totstandkoming van deze notitie heeft bijgedragen, zeg ik hierbij hartelijk dank.

ChristenUnie Tweede Kamerfractie

Cynthia Ortega-Martijn, mei 2010

1 INLEIDING

'PROTECTIONISME IS NORMAAL'

De integratie van migranten, maar ook van burgers van wie slechts één van beide ouders in het buitenland is geboren, is onderwerp van een hevige maatschappelijke discussie. Dat is niet zo verwonderlijk. De Nederlandse samenleving is veelkleurig geworden, en zowel positieve als negatieve gevolgen daarvan zijn zichtbaar en voelbaar.

De positieve gevolgen komen onder andere tot uiting in de diversiteit in sport, kunst en middenstand, en in internationale gerichtheid. De negatieve gevolgen leiden tot sociale onrust. Daarom moeten we die negatieve gevolgen inventariseren en werken aan oplossingen. Oplossingen hebben echter alleen zin als zij constructief zijn, opbouwend. Samenlevingsvraagstukken – hoe moeilijk ook – moeten onder ogen worden gezien. Maar niemand is erbij gebaat wanneer bevolkingsgroepen tegenover elkaar worden geplaatst; dan komt de maatschappelijke vrede in het geding. De vrede in de samenleving kan nooit gediend worden door eenzijdige verwachtingen. Er mogen inspanningen gevraagd worden van nieuwe burgers om in te voegen. En van de ontvangende samenleving mag gevraagd worden dat zij ruimte biedt, zodat het invoegen succesvol verloopt.

Het integratiedebat is teveel versmald tot een islamdebat. Daardoor lijken ook de maatregelen zich voor een groot deel toe te spitsen op moslims. Voor andere groepen burgers met een bi-culturele achtergrond is er veel minder aandacht. Zo wordt wel eens vergeten dat naar schatting 800.000¹ van de niet-West-Europese immigranten in Nederland, mensen zijn met een christelijke achtergrond. Molukkers bijvoorbeeld, Chinezen, Kaapverdianen, mensen uit Latijns-Amerika en Afrika, Polen en andere Oost-Europeanen. De (voormalige) rijksgenoten uit Suriname, Indonesië en de Nederlandse Antillen nemen nog weer een bijzonder positie in. Zij waren of zijn immers burgers van het Koninkrijk der Nederlanden; de gedeelde Koninkrijksgeschiedenis zou waarborg moeten zijn voor een principiële saamhorigheid. De rode draad in de notitie kan worden weergegeven in een aantal kernpunten:

1. Integratiebeleid – hoe goed bedoeld ook – heeft de neiging verschillen te benadrukken. Inburgeren en integratie worden te veel verstaan als synoniem aan assimilatie. Er is behoefte aan een meer neutrale en natuurlijke benadering. De ChristenUnie kiest daarom voor burgerschapsvorming. Die keuze is gericht op een juiste balans tussen de inzet op gemeenschapszin enerzijds en op eigen verantwoordelijkheid anderzijds. Tevens wordt hiermee benadrukt waar het echt om gaat: hoe kunnen wij ondanks verschillen samen leven in Nederland.

'HET IS EEN NATUURLIJK PROCES; INTERVENTIES VERSTOREN DAT, HET WORDT DAN KUNSTMATIG'

2. Een eerlijk maatschappelijke debat over integratie is gebaat bij een duidelijk onderscheid tussen migranten die goedwillend en vredelievend zijn enerzijds, en anderzijds hen die dit land vijandig gezind zijn en zich afzetten tegen de Nederlandse samenleving. Burgerschapsvorming is dus uitnodigend, maar heeft nadrukkelijk wel twee kanten.

'TWEEZIJDIGHEID! 'INTEGRATIE ZONDER ACCEPTATIE HEEFT GEEN ZIN'

3. Generiek beleid is lang niet altijd zinvol. Specifieke maatregelen, gericht op de diversiteit en de verschillende generaties van bi-culturele burgers is in veel gevallen doelmatiger. Er is maatwerk nodig om met minimale middelen maximaal effect te bereiken.

**‘EEN BARRIÈRE IS DAT ZIJ ALLES VOOR ONS MOETEN DOEN’
‘WIJ MOETEN UITGAAN VAN EIGEN KRACHT’**

4. Integratiebeleid dat burgers helpt een plaats te verwerven in de Nederlandse samenleving, moet primair gericht zijn op de eerste (jonger dan 60 jaar) en tweede generatie van hen die zich in Nederland hebben gevestigd en die zich in een lage sociaaleconomische positie bevinden. De middenklasse met een bi-culturele achtergrond bestaat uit burgers die geen bijzonder ondersteuning nodig hebben; hun burgerschapsvorming is een natuurlijk proces.² Er zijn ook problemen bij de derde generatie, maar deze dienen binnen het reguliere beleid opgelost te worden. Dit betreft namelijk jongeren die in Nederland geboren en opgegroeid zijn. Onze instituties moeten zich meer gaan richten op de veelkleurigheid van de samenleving. Een beleid dat gericht is op burgerschapsvorming, draagt ertoe bij dat in het bijzonder deze jongeren Nederland meer als hun thuisland gaan zien en ervaren.

**‘ER MOET ONDERSCHIED GEMAAKT WORDEN TUSSEN DE VERSCHILLENDE GENERATIES’
‘ONZE KINDEREN ZIJN HIER GEBOREN. ZIJ VINDEN HET NIET LEUK’**

5. Het is niet goed om alle burgers met een bi-culturele achtergrond én alle (ex) Koninkrijksburgers over één kam te scheren. Dat wordt door een groot deel van deze groepen als onrechtvaardig ervaren, en daardoor komen ook de onderlinge verhoudingen tussen deze groepen onder druk te staan.

‘HARD TEGEN DE UITWASSEN EN HART VOOR MENSEN DIE WILLEN’

6. Een samenleving waarin de integratie in harmonie verloopt, waarin ook plaats is voor absorptie van nieuwe gewoonten en gebruiken, van waardering voor de positieve kanten van een diverse samenleving, is slechts mogelijk bij beheersing en regulering van immigratiestromen. Beheersing betekent: beperking van de omvang. Regulering betekent: de toegang tot Nederland geschiedt onder voorwaarden.

2 ÉÉN SAMENLEVING

2.1 IN VREDE SAMENLEVEN

Het debat over gedeelde waarden en normen - waaraan iedereen zich zou moeten houden - wordt nogal eens te oppervlakkig gevoerd. Een setje regels is niet zo gemakkelijk uit de kast te trekken. De maatschappelijke discussie moet daarom eerst terug naar de essentie: iedereen in dit land moet - in vrede - met elkaar (kunnen) samenleven. Dat vraagt om gedeelde waarden en normen, maar vooral om een menselijke wijze van met elkaar omgaan. Dat betekent niet dat alles maar gedoogd moet worden, maar dat het accent moet liggen op verbinding. Met respect voor verschillen moet er een gemeenschappelijke basis gelegd worden waarop we vreedzaam met elkaar kunnen samenleven.

Nederland is van oorsprong een gastvrij land. Jarenlang is deze gastvrijheid echter onvoldoende gepaard gegaan met heldere huis- en spelregels. Dat geeft onduidelijkheid naar iedereen. De noodzakelijke reactie daarop heeft nadrukkelijk twee kanten.

1. Er moet een betere balans komen tussen de gastvrijheid en heldere huis- en spelregels van Nederland enerzijds, en behoud van eigen cultuur en eigen verantwoordelijkheid anderzijds. Vredelievende en goedwillende bi-culturele burgers moeten oprecht bejegend en gelijk behandeld worden. Zij moeten dezelfde ruimte krijgen als de van oorsprong Nederlandse burgers om zich te ontplooiën. Ze mogen zich geaccepteerd voelen.
2. Aan de andere kant kunnen botsende cultuuruitingen en gewoonten die op essentiële punten de grenzen van de rechtsstaat overschrijden, niet geaccepteerd worden. Zaken als eerwraak en vrouwenbesnijdenis moeten gezien worden zoals ze zijn: moord en mishandeling. Daarop past alleen een strafrechtelijk antwoord. Het dragen van een boerka kan niet in omgevingen waar de veiligheid in het geding is (publieke ruimten), of wanneer de uitoefening van een beroep daardoor wordt belemmerd.

Wat hun oorsprong ook is: alle inwoners van dit land moeten dus rekenen met de fundamentele normen en waarden van onze democratische rechtsstaat. Dat brengt ons al meteen bij een dilemma. Niet alles wat in wet- en regelgeving is neergelegd, behoort uitsluitend daarom tot die fundamentele normen en waarden. Dat neemt niet weg dat wet- en regelgeving handhaving verdient. Aan de andere kant vereist een ruime interpretatie van vrijheids- en grondrechten dat niet al te snel een gedrag dat afwijkt van de normen en waarden van de meerderheid, gezien wordt als schending van fundamentele waarden en normen van de rechtsstaat. De vrijheids- en grondrechten die wij kennen, zijn immers juist mede bedoeld om minderheden te beschermen tegen (democratische) meerderheden. Daar komen wij op terug.

'DE CULTURELE CODES EN GEDRAGSREGELS MOETEN BIJGEBRACHT WORDEN'

2.2 IN VREDE SAMENLEVEN VEREIST VERBONDENHEID

Welbeschouwd is samenleven niet mogelijk als er geen sprake is van een gemeenschap, een samenleving die gebaseerd is op onderlinge trouw en verbondenheid. Dat betekent dus ook loyaliteit aan en verantwoordelijkheid voor elkaar. Loyaliteit is een kwestie van het hart en gaat hand in hand met acceptatie door de ontvangende samenleving. Burgerrechten, grondrechten en onze zogeheten westerse vrijheden zijn niet los verkrijgbaar. Ze gaan gepaard met een dieper liggend waardenbesef en eigen verantwoordelijkheden. Daarvan hebben Nederlander en medelander, islamiet en 'ongelovige', libertijn en christen, topmanager en werknemer, Randstedeling en provinciaal, zich wat van aan te trekken. De Universele verklaring van de rechten van de mens geeft dat ook aan. Iedereen heeft plichten ten opzichte van de gemeenschap

‘zonder welke de vrije en volledige ontplooiing van zijn persoonlijkheid niet mogelijk is’. Daarnaast stelt het VN-verdrag over burgerrechten en politieke rechten dat de burger plichten heeft: tegenover de ander en tegenover ‘de gemeenschap waartoe hij behoort’.

Deze verantwoordelijkheden ten opzichte van elkaar en de gemeenschappen waarin mensen leven, hebben diepe wortels; ze zijn als het ware net zo zeer als natuurlijke verbintenissen te betitelen als de band tussen moeder en kind. Anders gezegd: zij behoren tot de grondregels die God in de schepping aan mensen heeft meegegeven als opdracht en levensdoel.

2.3 VERBONDENHEID VEREIST VERANTWOORDELIJKHEID NEMEN

Hoe natuurlijk ook, in een pluriforme samenleving, waarin burgers leven van velerlei herkomst en met velerlei overtuigingen, wordt deze ‘natuurlijke verbintenis’ tussen burger en medeburgers, tussen burger en samenleving, niet vanzelfsprekend gevoeld en opgepakt. Onderhoud is daarom nodig. Er zijn initiatieven nodig om woorden te geven aan deze natuurlijke verbintenissen tussen de mensen onderling. Daartoe kan een Handvest van verantwoordelijk burgerschap dienen. Dit kan bijvoorbeeld beschrijven dat mensen – ook individueel – verantwoording dragen voor schepping, natuur en dier. Of het wederzijdse respect onder woorden brengen. Of de plicht om het eigendom van anderen te beschermen.

Met een dergelijk handvest krijgt ieder burgerrecht omgekeerd dus ook een burgerplicht, of, beter gezegd, een burgerlijke verantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld: elke burger heeft de vrijheid van meningsuiting; zijn verantwoordelijkheid is om dit recht niet te misbruiken. Elke burger heeft het recht op eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer; zijn verantwoordelijkheid is om zich respectvol te gedragen. Gemeenschappen van burgers hebben de vrijheid van stichting en inrichting van eigen scholen; hun verantwoordelijkheid is om die vrijheid zo in te zetten dat zij daardoor bijdragen aan gezonde verhoudingen en maatschappelijke doelen als maatschappelijke vorming en participatie.

Met dit Handvest van verantwoordelijk burgerschap wordt de opdracht om te werken aan verbindingen in de samenleving gelegd bij de burgers zelf. Dat geeft nieuwe invalshoeken. Niet het ‘wat levert het mij op’, maar het ‘wat kan ik voor het land doen’ staat dan centraal. Het aloude ‘Wat u wilt dat u de mensen doen, doet u hen evenzo’ krijgt zo een actuele vertaling.

Voor iedereen die zich wil vestigen in Nederland is het hiermee helder wat de spel- en huisregels zijn, waar zij moeten inpassen en waar zij mogen toevoegen. Dit handvest zal daarom ook een onlosmakelijk onderdeel moeten uitmaken van het traject van burgerschapsvorming in binnen- en buitenland.

**‘GEEN CANON MAKEN VAN REGELS; HET MOET UIT DE BURGERS ZELF KOMEN.
MOET TE MAKEN HEBBEN MET ACCEPTATIE EN SOCIALE CONTROLE’**

2.4 IEDEREEN DIE WIL MEEDOEN, HOORT ERBIJ

Een samenleving die verbondenheid wil creëren, plaatst mensen niet in hokjes, maar streeft naar wederzijdse afhankelijkheid en gemeenschapszin. In de huiskamerbijeenkomsten die georganiseerd zijn ter voorbereiding van deze notitie

bleek, dat velen moeite hebben met het woord allochtoon. Het woord allochtoon betekent letterlijk 'van een ander land'. Hiertegenover staat het begrip autochtoon, wat letterlijk betekent 'uit hetzelfde land'.

Het woord allochtoon is in 1981 ingevoerd als eufemisme voor de term immigrant. Door de jaren heen heeft dit woord een negatieve connotatie gekregen. Dat was aanleiding om nog weer andere woordenvoor hetzelfde te gebruiken. Dit is een vruchteloze onderneming gebleken. In de loop der jaren is telkens het ene eufemisme door het andere vervangen: gastarbeider-buitenlander-immigrant-allochtoon-medelander-nieuwe Nederlander. Te zijner tijd zal ook die laatste term (ingevoerd in de nieuwe integratievisie van ex-minister Van der Laan voor Wonen, Wijken en Integratie) een negatieve connotatie krijgen. Vooral wanneer nieuw-Nederlands vooral blijft staan voor niet-Nederlands.

Het behoeft geen betoog dat kinderen van nieuwe Nederlandse burgers eigenlijk als 'autochtonen' gezien moeten worden. Want als hun ouders in hun land van herkomst soms reeds als buitenlanders gezien worden, dan zijn zij het helemaal! Dit verklaart dan ook dat veel van deze jongeren in een soort identiteitscrisis terechtkomen. Enerzijds zijn ze in Nederland geboren en getogen maar hebben het gevoel hier niet geaccepteerd te worden; anderzijds voelen zij geen binding met het land waar hun ouders geboren zijn en waar zij zelf nooit geleefd hebben. Uitgaande van ons pleidooi voor burgerschapsvorming is het logisch dat deze jongeren zichzelf identificeren met het land waar zij geboren zijn en waar zij letterlijk bij de burgerlijke stand zijn ingeschreven. Zo gezien is het een cruciale fout om burgers die hier geboren zijn, vanwege hun huidskleur of ouders als 'allochtoon' te zien. Zo'n etiket weerhoudt hen ervan doordrongen te raken van wat het betekent burger van Nederland te zijn.

Ons uitgangspunt is dat wij inzetten op een samenleving van onderlinge verbondenheid. Wij gaan uit van Nederlandse burgers die in sommige gevallen een bi-culturele achtergrond hebben. Wat ons betreft is een rotjochie gewoon een rotjochie; zeggen dat het gaat om een Marokkaan, zeker wanneer hij in Nederland is geboren, voegt daar niets aan toe. Het enige gevolg daarvan is dat iemand zich een buitenstaander blijft voelen en daar ook naar zal blijven handelen. Wanneer wij als samenleving willen dat het proces van burgerschapsvorming succesvol verloopt en de sociale samenhang in Nederland wordt bevorderd, is het afrekenen met 'wij' en 'zij' in het politieke en publieke domein van groot belang.

Het voorgaande wil helemaal niet zeggen dat problemen niet bij naam mogen worden genoemd, of dat overlast en criminaliteit op hun beloop zouden moeten worden gelaten. Men moet zich echter oprecht afvragen waarom een overlastgevende jongere als Antilliaan wordt aangeduid, en een goed presterende hardloper met dezelfde culturele achtergrond als Nederlander. Iedereen die een Nederlands paspoort heeft, is voor de wet een Nederlander en dient dan ook als zodanig te worden aangesproken.

Iedereen die wil meedoen, hoort er dus bij. Die stelling laat zich echter ook omkeren: wie erbij wil horen, moet dus meedoen. Wie de keuze maakt om in Nederland te wonen en te blijven, wie burger wil zijn van dit land, zal zijn of haar steentje moeten bijdragen om aan dit land te bouwen en in dit land te werken. In de volgende hoofdstukken komen we daarop terug. Wie daartoe niet bereid is, geeft daarmee de boodschap af er niet bij te willen horen en zal op zijn beurt daarvan de gevolgen moeten dragen. Een en ander betekent dat niemand wordt aangesproken op zijn herkomst of overtuiging, maar op zijn gedrag. Dit uitgangspunt heeft gevolgen voor het inburgeringsbeleid en het beleid van politie en justitie, voor onderwijs en voor wonen en wijken.

**'HET PROBLEEM VERPLAATST ZICH BIJ EEN ANDERE BENAMING;
HET ZIT GEWOON IN DE HOOFDEN VAN MENSEN'
'WHAT'S IN A NAME'**

2.5 DE SLOTSOM: EEN HOFFELIJKE SAMENLEVING

De slotsom van de notitie tot dusverre komt op het volgende neer. Een samenleving die in vrede wil omgaan met verschillen die tegelijk diep verdelen, vereist minimaal dat men zich verbonden weet aan deze samenleving en bereid is om zich daarvoor in te zetten. In een pluriforme samenleving moeten we in vrede willen – en dus leren – samenleven. Maar een dergelijk samenleven vereist dat we ons in die samenleving met elkaar verbonden weten. Deze verbondenheid poetst verschillen niet weg, maar kan aan de andere kant niet zo minimaal zijn dat we volstrekt langs elkaar heen leven.

Om deze verbondenheid met elkaar te bereiken, zullen we onze verantwoordelijkheid moeten nemen. Die verantwoordelijkheid ligt in de aard der zaak deels bij de overheid. Tegelijk is de verantwoordelijkheid van de overheid begrensd; zeker in wetgevende zin gaat deze niet veel verder dan het onderhouden van de rechtsstaat en het beschermen van de grenzen daarvan. De verantwoordelijkheid ligt daarmee vooral bij ons - als burgers van Nederland - zelf. Wij kunnen elkaar daarbij helpen door het opstellen van een Handvest voor verantwoordelijk burgerschap. Onderzoek wijst uit dat we het over de inhoud daarvan al gauw in grote lijnen eens kunnen zijn.³ In de volgende paragraaf komen we daar op terug. Eén conclusie melden we nu al vast: iedereen die wil meedoen, hoort er ook bij, en van iemand die erbij wil horen, mag als logisch gevolg daarvan gevraagd worden zijn deel bij te dragen om dit land mee te helpen bouwen en opbouwen.

'IEDEREEN MOET GOED TERECHTKOMEN. WIJ ZIJN ÉÉN'

Dat gaat niet vanzelf. Samen leven in en met verschillen vraagt om omgangsregels. In de kern komt dat neer op de bereidheid zich in te leven in de ander, op respect, fatsoen en elementaire beleefdheid ten opzichte van elkaar. Feitelijk komt een dergelijke samenleving neer op een samenleving die je hoffelijk zou kunnen noemen. De in het kader van het integratiedebat aan slijtage onderhevige termen kunnen aan lading winnen door hiervoor de overkoepelende term hoffelijkheid te gebruiken. Hoffelijk in de zin van: 'voorkomend'. Een oud woord, maar wel een betekenisvol woord. Hoffelijkheid is een houding die men actief inneemt, niet een houding van anderen die men opeist. Hoffelijkheid is juist dan nuttig en heilzaam, als men stuit op verschillen. De verschillen worden opgemerkt, maar een hoffelijke houding maakt het mogelijk ermee om te gaan. In een hoffelijke samenleving doe je net iets meer moeite om de goede omgang met elkaar te vinden. Wie zich voorkomend opstelt, is bereid zich te verdiepen in de ander. Hij is bereid verschillen te accepteren, maar zal zich tegelijkertijd strijdbaar opstellen om onrecht te voorkomen. Hij accepteert andermans overtuiging, maar staat tegelijkertijd voor die van zichzelf.

'ER ZIJN VELE OUDEREN DIE ZICH BUITENGESLOTEN VOELEN EN VEREENZAMEN'

2.6 SPEL- EN HUISREGELS VOOR DE BURGER

In een hoffelijke samenleving horen bepaalde spel- en huisregels om met elkaar en aan elkaar duidelijk te maken wat wij bedoelen met een samenleving waarin voorkomendheid de norm is.

Uit het eerdergenoemde onderzoek blijkt dat het mogelijk moet zijn om dergelijke waarden en bijbehorende gedragingen te formuleren. De Nederlandse samenleving loopt warm, om het zo maar te zeggen, voor waarden als: prettig samenleven, betrokkenheid bij elkaar, en gerichtheid op de toekomst.

Daarbij horen gedragingen die gestempeld worden door

- rekening houden met anderen en plezierig met elkaar omgaan;
- verdraagzaam zijn en open staan voor contact met anderen;
- zorgen voor toekomstige generaties;
- zorgen voor de leefomgeving en het milieu.

Wij kunnen het ook nog anders zeggen: Wie erbij wil horen, eist geen vrijheden op maar gunt anderen hun vrijheden. Die houding geeft uiteindelijk iedereen de meeste vrijheid. Wie ruimte wil geven, beseft dat alle nationaliteiten een waardevolle bijdrage leveren aan de maatschappij. Multiculturele kerken hebben bijvoorbeeld een belangrijke positieve functie voor veel nieuwe bevolkingsgroepen. Wie niet alleen de huissituatie, maar ook de samenleving als een vorm van 'thuis' wil zien, beseft dat er ruimte moet zijn voor verscheidenheid waarin iedereen zich thuis voelt, voor gelijkwaardigheid van mannen en vrouwen, voor respect voor ieders geloof en voor omzien naar elkaar.

'DE ISLAM ZORGT VOOR EEN DIEPERE KLOOF'

2.7 UITGANGSPUNTEN OVERHEIDSHANDELEN

Ofschoon de verantwoordelijkheid voor de hoffelijke samenleving dus eerst en vooral bij burgers zelf ligt, kan de overheid natuurlijk wel degelijk voorwaardenscheppend optreden om bepaalde ontwikkelingen in de goede richting te sturen. In de hoofdstukken 3 en 4 komen we daar verder op terug, als het gaat om migratie en het spanningsveld tussen loyaliteit aan Nederland en de eigen cultuur en de rechtsstaat.

Op deze plaats merken we op dat het van belang is de goede invalshoek te kiezen. Wat bedoelen we daarmee? Als slecht onderwijs gekoppeld wordt aan etniciteit, worden daarmee automatisch alle zwarte scholen een probleem. Als criminaliteit en overlast vooral worden gekoppeld aan bepaalde bevolkingsgroepen, wordt elke samenschooling van niet-Nederlandse jongeren een bedreiging. Kortom, benoem de problemen die je wilt aanpakken en concentreer je van daaruit op de te nemen maatregelen.

Dus:

- Segregatie in het onderwijs is nimmer als zodanig een probleem. Er kan in het onderwijs 'slechts' een probleem zijn van goede of slechte scholen. Het beleid is niet gericht op hetzij verkleuring, hetzij vermenging van kleuren, maar op verbetering van het onderwijs. Volgens dit uitgangspunt richt onderwijsachterstandenbeleid zich niet op bepaalde bevolkingsgroepen, maar op kinderen die kampen met onderwijsachterstanden.
- Opvoedingsondersteuning is aan de orde waar ondersteuning van de opvoeding nodig is. Opvoedingsondersteuning is dus niet bij voorbaat aan de orde in wijken waarin veel mensen met een lage opleiding of een eenzijdig samengestelde bevolking samenleven, al kan er reden zijn om vanuit de vraag, in de ene wijk meer voorzieningen aan te bieden dan in de andere wijk. Ondersteuning van ouders moet gericht zijn daar waar kinderen in de problemen komen en altijd vanuit een centrale plaats voor de verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid van de ouders.

-
- Het is prima om in te zetten op het behoud van prachtwijken en leefbaarheid. Maar niet vanuit de zorg voor het ontstaan of bestaan van zwarte of witte wijken als zodanig. De concentratie van mensen met dezelfde culturele achtergrond is in principe geen probleem. Er ontstaat pas dan een probleem, als een dergelijke wijk zich niet verhoudt tot of zelfs isoleert van de samenleving als geheel. Vaak zijn de argumenten om bij elkaar te wonen ingegeven door het verlangen om de eigen culturele identiteit te behouden. Neem bijvoorbeeld de Molukse wijken. Dat is prima, mits dit niet leidt tot de uitsluiting van andere groepen burgers met een andere culturele achtergrond.
 - Indien achterstandwijken te kampen hebben met een concentratie van kansarmen, waardoor enerzijds het voor hen moeilijk is uit een uitzichtloze situatie te komen en anderzijds de sociale cohesie in de wijk onder druk komt te staan, kan ingezet worden op een beter toewijzingsbeleid. Dit toewijzingsbeleid is, gelet op het voorgaande punt, dus niet gericht op etniciteit of herkomst maar op de sociaaleconomische positie.
 - Het is een eerste overheidsverantwoordelijkheid om te werken aan veiligheid en openbare orde. Overheidsoptreden richt zich op criminelen en overlastgevende jongeren zelf en kan aan effectiviteit winnen als de mensen in de wijken zelf daarbij betrokken worden. Jongeren en hun ouders worden betrokken, bijvoorbeeld in projecten als 'Jongeren op Straat' en 'Buurtvaders'. Er wordt gebruik gemaakt van goede ervaringen als Burgernet. Het waarborgen van de veiligheid in de straat vergt daarnaast toezicht van politie en justitie en gemeentelijke toezichthouders, die waar nodig extra bevoegdheden kunnen krijgen om aanwijzingen te geven en gedragsbevelen uit te vaardigen.

3 DE PLURIFORME EN MULTIRELIGIEUZE SAMENLEVING

3.1 LOYALITEIT EN BEHOUD VAN DE EIGEN CULTUUR KUNNEN SAMEN GAAN

Loyaliteit en behoud van de eigen cultuur kunnen in beginsel heel goed samengaan. Vanouds staat de Nederlandse samenleving zelfs bekend om de grote verscheidenheid in opvattingen, godsdienst en levensbeschouwing en cultuur. Dit heeft in het verleden een samenleven in Nederland niet altijd gemakkelijk gemaakt, maar het is zeker niet onmogelijk gebleken. Het is zelfs zo, dat juist door in bepaalde bevolkingsgroepen vast te houden aan eigen opvattingen en overtuigingen en daaromheen organisatiestructuren op te bouwen, grote delen van de samenleving die dat daarvoor niet waren, werden toegevoegd aan de Nederlandse samenleving. Het inrichten van het onderwijs volgens religieuze of andersoortige levensbeschouwelijke overtuigingen, culturele verenigingen en het spreken van eigen taal of dialect in de huiselijke kring, zijn in beginsel daarom juist positief te bejegenen. In de huiskamerbijeenkomsten is naar voren gekomen dat het mobiliseren van de eigen kracht, door het versterken van de culturele identiteit, positieve invloed heeft op de burgerschapsvorming.

3.2 BOTSSENDE OVERTUIGINGEN EN LEVENSWIJZEN DOEN OOK VAAK PIJN

De realiteit gebiedt te zeggen dat verschillen in levenswijze, godsdienst of overtuigingen even zo gemakkelijk niet positief beleefd worden, maar juist knellen. De opvatting van de ene burger over de levenswijze van de andere burger kan onbegrip of ontsteltenis veroorzaken en zelfs een diepe krenking. Christenen hechten aan de zondagsrust; burens die juist op zondagochtend klussen kunnen bij hen ergernis veroorzaken. Christenen op hun beurt veroorzaken geregeld onbegrip of irritatie als zij vragen stellen bij de exploitatie van (vrouwelijke) seksualiteit in de reclame. De hoofddoekjes van moslima's zien lang niet iedereen als verrijking van het straatbeeld. Expressieve dancefeesten of het ingeburgerde (sic) drugsgebruik in grote delen van de samenleving, veroorzaken vervreemding bij andere delen. Normstellende regels voor de één, zijn in de ogen van de ander uitingen van regelrechte betutteling. Dat is allemaal niet verwonderlijk. Tolerantie mag pijn doen. Het zou zelfs vreemd zijn als ingrijpende en wezenlijke verschillen onverschillig worden beleefd.

Verschillen oogsten soms waardering en soms juist helemaal niet. Maar dat wil niet zeggen dat alleen die verschillen acceptabel zijn waarmee gemakkelijk te leven valt. Botsende opvattingen horen er bij. Een vrije samenleving heeft ook mogelijkheden om daarmee om te gaan. Het publieke debat kan worden aangegaan om binnen de kaders van de rechtsstaat wetten en regels te beïnvloeden of te veranderen.

In het publieke en politieke debat kan dat overigens tot harde botsingen aanleiding geven. En ook dat mag. Een christen mag staan voor zijn geloof. Hij weet immers dat hij daarmee het goede voor heeft voor alle mensen. Maar een libertijn mag evenzeer staan voor zijn liberale levensovertuiging; hij gunt zijn vrijheid aan iedereen.

In het politieke debat kunnen de politieke overtuigingen op soortgelijke wijze botsen. Er mag gedebatteerd en politieke strijd geleverd worden om meerderheden achter de eigen opvatting te krijgen. De grens ligt echter ook dan daar waar de vrijheden van anderen worden belemmerd en dus de rechten en vrijheden van minderheden op onrechtmatige wijze (dat wil zeggen: in strijd met de grondrechten) worden beperkt.

'GELIJKE KANSEN, GELIJKE RECHTEN'

3.3 GEEN OVERSCHRIJDINGEN VAN DE REGELS VAN DE RECHTSSTAAT

Niet acceptabel zijn die gedragingen en opvattingen die, hoe ook gemotiveerd, de wet overtreden. De kaders van de rechtsstaat in Nederland zijn vrij en ruim. De grondrechten zijn gewaarborgd. De klassieke vrijheden van onder meer godsdienst en levensovertuiging, of de vrijheid van meningsuiting of vereniging en vergadering, de vrijheid van onderwijs zijn beschreven en gegarandeerd. Waar wetten of bijzondere regels daarop beperkingen aanbrengen, gebeurt dat met specifieke doelen die moeten voldoen aan de internationale mensenrechtenverdragen, zoals in het bijzonder het EVRM. Zij moeten dus 'in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de openbare veiligheid, voor de bescherming van de openbare orde, gezondheid of goede zeden of voor de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen'. Geen andere beperkingen zijn geoorloofd.

Hoewel dit stelsel soms wel degelijk nog tot discussie aanleiding kan geven, zeker waar twee grondrechten in de praktijk botsen, is dit stelsel in zoverre duidelijk dat deze regels ook de kaders bepalen waarbinnen alle Nederlanders, van welke herkomst of overtuiging ook, zich moeten bewegen. Met andere woorden: als godsdienstige overtuigingen aanleiding geven anderen te discrimineren, is die discriminatie in beginsel strafwaardig. Als religieuze bijeenkomsten door andersdenkenden worden verstoord, is dat ook het geval. Antisemitisme wordt niet plotseling toelaatbaar als dit op religieuze overtuigingen wordt gebaseerd, noch wanneer het op basis van politieke overtuigingen gebeurt.

Niet te tolereren zijn: elke overtreding van de strafwet, zoals in het bijzonder mishandeling, geweld of discriminatie. Niet te tolereren is verder het weigeren om Nederlands te leren, of het weigeren zich fatsoenlijk te kwalificeren voor de arbeidsmarkt.

Niet te tolereren is het als de één zijn vrijheid gebruikt om de vrijheid van anderen te beperken. De libertijn moet de orthodoxe christen z'n levenswijze en dus z'n scholen, kerken en instellingen gunnen. Christenen mogen moeite hebben met libertaire expressies van levenswijzen die de hunne niet zijn, maar tolereren dat deze deel uitmaken van de samenleving.

De moslim mag bekeringen of geloofsafval vervelend vinden, maar moet ze toestaan. De christen mag de islam hartgrondig verwerpen, maar zal de moskee - als deze volgens geldende regels door de gemeente is toegestaan - moeten gedogen.

In al deze gevallen bestaan de 'wapens' van de ene groep ten opzichte van de andere 'slechts' uit het vrije woord en - binnen de kaders van de grondrechten - de democratische besluitvorming. Niet meer, maar overigens ook niet minder.

Groepen die in hun vrijheden door anderen worden bedreigd, verdienen juist daarom extra bescherming van de overheid. In het bijzonder is daarbij de positie van Joodse Nederlanders van belang. Het is weinig bekend, maar wel een feit dat in een land als Nederland vrijwel alle Joodse instellingen het niet zonder permanente bewaking kunnen stellen. Dat is niet toelaatbaar; ook zij moeten in vrijheid kunnen leven.

Soms heeft sociale uitsluiting te maken met de sociaaleconomische positie van mensen die zich in Nederland hebben gevestigd. Dit vindt zijn weerslag in criminaliteit onder jongeren vooral van de tweede generatie. Deze jongeren missen vaak de binding met het land van hun ouders en voelen zich niet geaccepteerd door de Nederlandse samenleving. Hier

moeten we helder zijn. Het hebben van minder kansen of een sociaaleconomische achterstandspositie, kan nooit een reden zijn om het criminele pad op te gaan. Ook criminaliteit die hierdoor ingegeven wordt, moet dus gewoon bestraft worden. Zoals bij elke vorm van criminaliteit, gaat een christelijk-sociale benadering echter ook gepaard met het bieden van nieuwe kansen, het scheppen van voorwaarden voor resocialisatie na het uitzitten van de straf, met projecten die gericht zijn op preventie. Indien er reden is voor een plan van aanpak, specifiek gericht op bepaalde etnische groepen, moet dit van tijdelijke aard zijn met duidelijke doelen die gerealiseerd moeten worden.

3.4 SOCIALE INTERACTIE

Samenleven vraagt om sociale interactie. Het isolement waarin bepaalde groepen burgers kunnen verkeren, moet worden tegengegaan. Dat kunnen de Nederlanders zijn in 'verkleurde' wijken. Maar ook bi-culturele vrouwen die te weinig opleiding hebben genoten om maatschappelijk te participeren. Gemeenten kunnen bijdragen aan de bestrijding van zulke vormen van isolement. Zij doen er echter verstandig aan, hierin samenwerking te zoeken met kerken, synagogen, moskeeën en (identiteitsgebonden) maatschappelijke organisaties. Juist deze instellingen hebben immers toegang tot de doelgroepen die de overheid zou willen bereiken.

Binnen het bereik van deze notitie zal daarnaast nog een aantal elementen kort benadrukt worden.

In de eerste plaats is het van belang om de verantwoordelijkheden van de (nieuwe) burger zelf en die van de overheid goed te onderscheiden. Zo is het heel wel voorstelbaar dat gemeenten en andere overheidsorganen bij publieke handelingen en manifestaties rekening houden met de levensbeschouwelijke en religieuze pluriformiteit van de bevolking en gewetensbezwaren van ambtenaren. Dat is een uiting van verstandig beleid.

Aan de andere kant kan de omstandigheid dat binnen een bepaalde gemeente alleen gemengde inburgeringscursussen worden aangeboden, geen reden zijn om niet in te burgeren. Zelfs als er onoverkomelijke bezwaren zouden bestaan om deze gemengde cursussen bij te wonen. Om dezelfde reden is het evenmin acceptabel dat een vrouw afziet van (vrijwilligers)werk of het volgen van een vakopleiding, doordat op functionele gronden geldt dat er geen gezichtsbedekking is toegestaan. Nederlandse omgangsvormen houden in dat je elkaar aankijkt.

In de tweede plaats willen we benadrukken dat de toegenomen pluriformiteit van Nederland geen aanleiding is om nationale traditionele gebruiken zoals Nederland die in de loop van de tijd heeft ontwikkeld, aan te passen. Met andere woorden: de zondag, de christelijke en nationale feestdagen en –gebruiken, kunnen gewoon blijven bestaan. Er is slechts één voorwaarde: werkgevers en scholen doen er goed aan binnen de grenzen van het redelijke ervoor zorg te dragen dat werknemers of leerlingen de eigen religieuze gebruiken kunnen volgen. Dus: waar dit mogelijk is, kunnen scholen afhankelijk van hun identiteit rekening houden met een Suikerfeest of kunnen werkgevers rekenen met de vastenperiode. Dit is overigens niets nieuws; werkgevers houden vanouds rekening met die werknemers van wie hun religieuze bijzondere dag niet op de zondag valt maar op de zaterdag (Jodendom, Zevende-dags Adventisten) of de vrijdag (moslims).

Aan de andere kant kunnen leerlingen of hun ouders die hebben gekozen voor een christelijke school, maar de grondslag daarvan niet delen, niet verlangen dat die school de eigen identiteit prijsgeeft. Niet-christelijke leerlingen, zoals islamieten of atheïstische leerlingen, worden geacht respect te hebben voor bijvoorbeeld de christelijke vieringen of dagopeningen.

3.5 SPEL- EN HUISREGELS VOOR DE BURGER

Ook in dit hoofdstuk maken we weer onderscheid tussen verantwoordelijkheden van de burger en de verantwoordelijkheden van de overheid. De burger kan zijn verantwoordelijkheid onder meer op de volgende manier vormgeven:

- De Haagse Verklaring betreffende de vrijheid van godsdienst en levensbeschouwing⁴ is een goed voorbeeld van religieuze en levensbeschouwelijke tolerantie in een pluriforme stad. In die verklaring hebben christenen, islamieten, Hindoes, humanisten, joden, bahai's en soefi's voor elkaar en aan elkaar de vrijheid verklaard om hun eigen godsdienst en levensovertuiging te huldigen en uit te dragen en die van anderen de verdragen. Meer steden worden uitgenodigd deze verklaring op te stellen.
- De positie van de vrouw in het publieke domein vraagt aandacht; als culturele gebruiken tot achterstelling leiden wordt dit tegengegaan. Dit vereist een zorgvuldige benadering: de vrijheid om een hoofddoek te dragen op grond van religieuze overtuiging mag niet worden verward met druk die op anderen gelegd wordt om de hoofddoek te dragen. Religie en levensbeschouwing zijn geen vrijbrief voor dwang.
- Om de isolatie van vrouwen te doorbreken zijn ook de echtgenoten nodig. Zij mogen hun vrouwen niet weerhouden van burgerschapsvorming. Als een echtgenoot met bijstandsuitkering zijn vrouw weerhoudt van burgerschapsvorming, en dit gevolgen heeft voor haar inzetbaarheid en deelname aan werk of opleiding, zal zijn uitkering worden gekort of opgeschort. En daar waar er sprake is van een contract met een inburgeringsbehoefte, zullen de al gemaakte kosten volledig worden verhaald.
- De vrijheid van in het bijzonder niet-westerse christenen om uiting te geven aan hun levensbeschouwing, wordt vaak te beperkt uitgelegd. Het feit dat zij meer hechten aan het dragen van zichtbare uitingen van hun geloof dan Nederlandse christenen, mag worden gerespecteerd.
- Vrijheden mogen niet worden misbruikt om de vrijheden van anderen te beperken.
- Afhankelijkheidsrelaties door buitenlandse donaties uit onvrije landen (bijvoorbeeld Saoedi-Arabië) moeten worden tegengegaan.
- Wie een dubbele nationaliteit heeft en zitting heeft in een Nederlandse volksvertegenwoordiging, mag niet tegelijkertijd lid zijn van een buitenlandse volksvertegenwoordiging. De wet op de incomptabiliteiten wordt daartoe aangepast.

3.6 UITGANGSPUNTEN VOOR OVERHEIDSHANDELEN

In aanvulling op de verantwoordelijkheden van de burger kan de overheid, vooral door duidelijk te zijn op de handhaving van haar kerntaken op het gebied van vrede, openbare orde en veiligheid, een aantal matregelen nemen. Te denken valt aan:

- Overtredingen van de strafwet zijn ook strafwaardig als zij religieus zijn gemotiveerd. Eerwraak of vrouwenbesnijdenis worden bestraft als moord en mishandeling.

-
- De import van onvrijheden mag worden tegengegaan door de relaties met landen waar geen sprake is van godsdienstvrijheid onder druk zetten.
 - Wie zich tegen de Nederlandse samenleving keert, door het aangaan van banden met groeperingen die ten doel hebben het land te ondermijnen of het plegen van terroristische misdrijven, mag daaruit worden verwijderd. De desbetreffende wetgeving (het samenstel van een aantal bepalingen uit de wet op het Nederlanderschap, het wetboek van strafrecht en de vreemdelingenwet) zal qua werkingssfeer worden geïntensiveerd.
 - Gelaatsbedekkende kleding moet worden tegengegaan waar beroepseisen of veiligheidseisen zich daar tegen verzetten.
 - Om vrouwen in staat te stellen een praktijkgerichte inburgeringscursus te doorlopen, wordt gezorgd voor goede kinderopvang en naschoolse opvang.

4 HET NIEUWE VADERLAND EN HET OUDE MOEDERLAND

4.1 BEHEERSING EN REGULERING VAN IMMIGRATIESTROMEN

Gastvrijheid is de norm voor de ChristenUnie. Maar gastvrijheid kan niet worden vormgegeven wanneer de spankracht van de samenleving aan haar grenzen zit. Een samenleving waarin de integratie in harmonie verloopt, waarin ook plaats is voor absorptie van nieuwe gewoonten en gebruiken en van waardering voor de positieve kanten van diversiteit, is slechts mogelijk bij beheersing en regulering van immigratiestromen. Beheersing betekent: beperking van de omvang. Regulering betekent: toegang tot Nederland geschiedt onder voorwaarden. Alleen dan kunnen burgers in deze samenleving met en voor elkaar verantwoordelijkheid dragen en nemen.

'MIJN BUURT IS VERPAUPERD. ZIJ HOUDEN ZICH NIET AAN DE REGELS. KINDEREN GEVEN EEN GROTE MOND. ZIJ MAKEN ER EEN ZOITJE VAN. EN DAN NEEM IK OOK 'ALLOCHTOON' IN DE MOND'

Door de jaren heen hebben vele mensen zich in Nederland mogen vestigen. Volgens het CBS woonden in 2009, 3.287.706 miljoen burgers met een bi-culturele achtergrond in Nederland. Dat is bijna 20 procent van de totale bevolking. Onder andere door het ontbreken van heldere spel- en huisregels zijn spanningen ontstaan tussen verschillende bevolkingsgroepen. Deze spanningen hebben uiteenlopende oorzaken: een gebrekkig proces van burgerschapsvorming, maar ook overlast en criminaliteit. De bestrijding hiervan vraagt om beperking van de instroom, door het creëren van randvoorwaarden waaronder mensen zich beter voorbereid vestigen in Nederland.

Deze randvoorwaarden moeten rechtvaardig en haalbaar zijn. Uitgangspunt is dat iedereen welkom is die op korte termijn zichzelf kan redden. Om dit te bewerkstelligen zal iedere volwassene die zich door huwelijk met een Nederlandse partner wil vestigen in ons land, door werkervaring van enige betekenis gekwalificeerd moeten zijn voor de arbeidsmarkt. Een uitzondering hierop wordt gemaakt voor gezinsleden van toegelaten vluchtelingen die ook op lange termijn niet kunnen voldoen aan de toelatingseisen, omdat zij bijvoorbeeld in een vluchtelingenkamp verblijven. Voor hen zal er een ontheffing moeten komen.

Het kabinet heeft de afgelopen jaren terecht maatregelen genomen om de immigratie van mensen in een sociaaleconomisch zwakke positie te beperken. Asielzoekers blijven welkom in Nederland, maar ook voor henzelf is het bijna altijd beter wanneer ze worden opgevangen in de regio waar ze vandaan komen, dat wil zeggen niet ver van het land en de cultuur die zij ontvluchten.

De vergrijzing en de krapte op de arbeidsmarkt die daardoor zal ontstaan, maakt in de toekomst ruimte voor nieuwe immigratie. De regeling voor kennismigranten biedt mogelijkheden om deze aanwas goed te reguleren; meer maatwerk en minder bureaucratie zijn dan echter wel vereist.

'NIEUWE MENSEN, MEER CULTUREN. HET WORDT TE COMPLEX. WIJ ZIJN DE GRIP KWIJT'

4.2 MIGRATIE VERGT VOORBEREIDING

Wie naar een ander land reist, bereidt zich voor. Zelfs al is het maar voor een zakenreis of een vakantie. Hoeveel te meer als men naar een ander land vertrekt om daar te wonen. Het is de 'natuurlijke' verantwoordelijkheid van wie zich wil vestigen in ons land, dat hij al bekend is met zijn toekomstige rechten en plichten, met onze taal en de gewoonten alhier, met de hier geldende beroepskwalificaties en onze cultuur. Anderzijds is het de verantwoordelijkheid van het ontvangende land om erop toe te zien dat wie hier binnenkomt, zich deugdelijk heeft voorbereid. Voorwaarden voor verblijf in Nederland mogen daarom worden gesteld als men zich hier al heeft gevestigd, maar zeker ook voorafgaand aan de komst naar Nederland.

Het doel van vestigingsvoorwaarden is dat zij een stevig fundament leggen waarop men, eenmaal in Nederland gearriveerd, in een snel tempo kan voortbouwen. Men moet bereid zijn kennis te maken met de Nederlandse cultuur en daarmee te rekenen. Daarbij gaat het niet om assimilatie, maar om aanpassing. Er is ruimte voor behoud van de eigen cultuur. Er is geen ruimte voor overschrijding van de rechtsregels, noch voor weigering om zich de Nederlandse taal eigen te maken.

Bovenstaande uitgangspunten komen voort uit de oude, maar nog steeds actuele Bijbelse opdracht dat de vreemdeling rechtvaardig en zonder onderscheid behandeld wordt, voorzien wordt in zijn noden en gevrijwaard is van onderdrukking. Het volk Israël werd geregeld gemaand tot een positieve opstelling ten opzichte van vreemdelingen, zonder dat dit enige relativisering van eigen cultuur en godsdienst impliceerde. Niet alle gewoonten of gebruiken van vreemdelingen zijn acceptabel. Ook de vreemdeling in het oude Israël diende zich aan te passen. Met andere woorden: wat de Bijbel schrijft over vreemdelingen betekent niet dat iedereen maar op basis van gastvrijheid binnengelaten moet worden, ongeacht culturele aspecten die al dan niet passen binnen de Nederlandse samenleving. Tegenover een gastvrije ontvangst van de vreemdeling vanaf het moment dat deze is toegelaten, staat dat de vreemdeling de wetten en fundamentele grondrechten van de rechtsstaat moet respecteren en gehoorzamen. Van hem mag loyaliteit gevraagd worden en inspanning om deel te nemen aan het maatschappelijke verkeer.

'MENSEN DIE HET NIET REDDEN MOETEN GEHOLPEN WORDEN'

4.3 VOLWAARDIGE (NIEUWE) BURGERS LEVEREN HUN AANDEEL

Wie toegelaten is tot de Nederlandse samenleving, moet worden aangesproken als volwaardig burger. Waar ondersteuning nodig is, moet deze worden geboden. In de huiskamergesprekken die wij voerden met bi-culturele Nederlandse burgers is vaak naar voren gekomen dat deze burgers niet als zielig of hulpbehoevend gezien willen worden. Zij willen hun aandeel leveren aan de samenleving en niet als een aparte groep burgers worden gezien. Op verschillende plaatsen in de Bijbel staan passages over de behandeling en de opstelling van vreemdelingen. Een mooi voorbeeld is Ruth.

Ruth 1:6-19 Nieuwe Bijbelvertaling

6 Toen Naomi hoorde, daar in Moab, dat de HEER zich het lot van zijn volk had aangetrokken en dat het weer te eten had, maakte ze zich samen met haar twee schoondochters gereed om Moab te verlaten en terug te keren. **7** Samen met hen verliet ze de plaats waar ze gewoond had. Maar toen ze eenmaal op de terugweg waren naar Juda, **8** zei Naomi: 'Gaan jullie nu maar allebei terug naar het huis van je moeder. Moge de HEER zo goed voor jullie zijn als jullie voor mij en mijn gestorven zonen zijn geweest. **9** Moge hij ervoor zorgen dat jullie allebei geborgenheid vinden in het huis van een man,' en ze kuste hen. Toen barstten zij in tranen uit **10** en zeiden: 'Maar we willen met u terugkeren naar uw volk!' **11** 'Ga terug, mijn dochters,' zei Naomi, 'waarom zouden jullie met mij meegaan? Kan ik soms nog zonen krijgen die jullie mannen kunnen worden? **12** Ga toch terug, want ik ben te oud voor een man. Zelfs al zou ik nog hoop koesteren, zelfs al sliep ik vannacht nog met een man en al bracht ik nog zonen ter wereld – **13** zouden jullie dan wachten tot ze groot zijn en je ervan laten weerhouden met een andere man te trouwen? Nee, mijn dochters, mijn lot is te bitter voor jullie; de HEER heeft zich tegen mij gekeerd.' **14** Opnieuw begonnen zij te huilen. Orpa kuste haar schoonmoeder vaarwel, maar Ruth week niet van haar zijde. **15** 'Kijk, je schoonzuster gaat terug naar haar volk en haar god,' zei Naomi, 'ga haar toch achterna!' **16** Maar Ruth antwoordde: 'Vraag me toch niet langer u te verlaten en terug te gaan, weg van u. Waar u gaat, zal ik gaan, waar u slaapt, zal ik slapen; uw volk is mijn volk en uw God is mijn God. **17** Waar u sterft, zal ook ik sterven, en daar zal ik begraven worden. De HEER is mijn getuige: alleen de dood zal mij van u scheiden!' **18** Naomi zag dat Ruth vastbesloten was om met haar mee te gaan en drong niet langer aan. **19** Zo gingen zij samen verder, tot in Bethlehem.

Ruth bleef dus in Israël en werd also als vreemdeling opgenomen in het volk. De verdere geschiedenis laat zien dat door haar opstelling en het feit dat zij gelijkwaardig werd behandeld, zij ook een volwaardig burgerschap heeft verworven in het oude Israël.

'MAAK ONDERSCHIED TUSSEN VLUCHTELINGEN EN GOUDZOEKERS'

'MENSEN MOETEN WAT MEER HUN BEST DOEN OM TE PROFITEREN VAN ALLES DAT NEDERLAND TE BIJEN BIEDEN HEEFT'

4.4 AANDACHT VOOR DIVERSITEIT BIJ BURGERSCHAPSVORMING

Wat opviel gedurende de huiskamerbijeenkomsten is, dat iedere bevolkingsgroep haar eigen geschiedenis en beleving heeft van het integratieproces in Nederland. De belevingen lopen uiteen van diepe dankbaarheid dat zij hier mogen zijn en wonen, tot radeloosheid en boosheid dat zij niet gelijk behandeld worden of zich zelfs gediscrimineerd voelen. Invloegen in het nieuwe thuisland vraagt dan ook om maatwerk. Iedere groep burgers met een bi-culturele achtergrond vraagt om specifieke aandachtspunten. Generiek beleid is daarom lang niet altijd zinvol. Specifieke maatregelen, gericht op de verschillende generaties bi-culturele burgers, zijn doelmatiger. Er is maatwerk nodig om met minimale middelen meer effect te bereiken. Uit alle huiskamerbijeenkomsten bleek dat er specifieke aandacht moet zijn voor de eerste en tweede generatie Nederlandse burgers met een bi-culturele achtergrond. Specifiek beleid voor de derde generatie is alleen nodig als er sprake is van achterstand en er niet eerder specifiek beleid aan de orde is geweest.

In deze paragraaf gaan wij in op enkele specifieke groepen die naar onze mening in dit opzicht meer aandacht in het beleid vragen.

4.4.1 De vluchteling, een bijzondere bi-culturele burger

In de afgelopen 30 jaar zijn ongeveer 200.000 vluchtelingen uit zo'n 70 landen tot Nederland toegelaten. Vluchtelingen hebben een bijzondere migratiegeschiedenis die van invloed is op hun integratie. Daar moet in onderzoek en integratiebeleid meer aandacht voor komen. Kenmerkend voor vluchtelingen, in afwijking tot andere migranten, zijn het gedwongen en veelal onvoorbereide vertrek, geweldservaringen, (langdurige) onzekerheid over de toelating tot Nederland tijdens de asielpcedure, en het (langdurig) verblijf in opvangcentra. Een vluchteling zal echt werk maken van zijn integratie, wanneer hij zich definitief mag vestigen in Nederland. De ene vluchteling hoeft hiertoe 'alleen maar' in te burgeren, een andere vluchteling heeft hiervoor meer begeleiding nodig. Vluchtelingen hebben daarnaast een bovengemiddeld kwetsbare arbeidsmarktpositie en inkomenspositie. Anderzijds gaat het vaak om hoogopgeleiden.

Wij willen daarom voor deze groep apart aandacht vragen, waarbij het vooral gaat om de manier waarop wij tegen deze mensen aankijken. Belangrijk is vooral de invalshoek dat juist deze groep het ontvangende land ook tal van kansen biedt.

- Vluchtelingen moeten in het volgsysteem voor inburgering als aparte categorie worden opgenomen. Dit biedt een kans om de integratie van vluchtelingen specifiek te volgen.
- Er moet meer geïnvesteerd worden in het ontwikkelen en benutten van het intellectueel kapitaal van deze groep. Diplomavergelijking mag geen drempel zijn voor verdere ontwikkeling en toegang op de arbeidsmarkt.
- Mensen die een verblijfsvergunning hebben gekregen om medische redenen, krijgen ook toegang tot werk en/of stage.
- In het onderzoek naar integratie zal er meer aandacht besteed worden aan vluchtelingen. Onderscheid naar migratierechten kan inzicht bieden voor het te voeren integratiebeleid.
- Inzichtelijk moet worden gemaakt of maatregelen voor re-integratie en armoedebestrijding ook voldoende effect hebben voor vluchtelingen en hun gezinnen.
- Voor gezinsleden van toegelaten vluchtelingen moeten andere eisen gelden met betrekking tot inburgering in het buitenland. Zij moeten in de gelegenheid worden gesteld het inburgeringsexamen in ons land te doen.

Geen onrechtvaardige eisen

Als een vader uit Afghanistan of Irak zijn gezin naar Nederland wil laten komen, moeten zij nu eerst in hun eigen land examens doen. Zij wonen in een onveilig land, zonder internet of andere hulpmiddelen om zich op het inburgeringsexamen voor te bereiden. Voor het examen op een Nederlandse ambassade moeten ze een gevaarlijke, dure en lange reis naar een ander land maken. Het is niet rechtvaardig om gezinnen in deze landen te verplichten, vóór hun komst naar Nederland het inburgeringsexamen te doen. Zij kunnen veel beter beginnen met inburgeren als ze eenmaal in Nederland zijn.

4.4.2 Christenen met een bi-culturele achtergrond

Er is in het integratiedebat te weinig aandacht voor christenen met een bi-culturele achtergrond. Vaak komen zij samen in wat in de volksmond 'migrantenkerken' heten; zij willen echter aangeduid worden als multiculturele kerken. Veel van de naar schatting 800.000 multiculturele christenen dreigen qua burgerschapsvorming langs de lijn te blijven staan. In bijeenkomsten met hun kerkleiders is dit structureel naar voren gekomen.

De multiculturele kerken verenigen allerlei culturen en bevolkingsgroepen, verschillende taalgroepen en verschillende sociale lagen van de bevolking. Velen komen uit multiculturele sociale situaties en kunnen die goed aan. Hun christelijke achtergrond en levensovertuiging sluit in beginsel aan op een groot aantal tradities, waarden en normen en kenmerken van de vanouds christelijke cultuur in ons land. Dat is belangrijk voor een goede Ausgangssituatie voor het thuisgevoel in Nederland. In gesprekken met deze groepen bleek echter dat, hoewel zij op maatschappelijk gebied voldoende partici-

peren (vrijwilligerswerk), zij niettemin moeilijk hun weg vinden in de Nederlandse samenleving om hun eigen levensdoelen te realiseren. Zij blijken behoefte te hebben aan ondersteuning bij burgerschapsvorming.

Vaak weten de leiders niet welke wegen te bewandelen om gemeenteleden te ondersteunen bij het integreren in de Nederlandse samenleving. Doordat deze geloofsgemeenschappen sterk gericht zijn op eigen cultuur, identiteit en taal, lukt het moeilijk om optimaal te participeren in de Nederlandse samenleving. Dat betekent echter niet dat zij zich buiten de Nederlandse samenleving opstellen. Het tegendeel is waar. Er wordt veel gedaan aan vrijwilligerswerk, maar andere vormen van participatie zijn kennelijk niet vanzelfsprekend.

Uit een onderzoek naar het maatschappelijk rendement van multiculturele kerken in Den Haag bleek dat zij door hun inzet de gemeentelijke overheid een besparing van miljoenen opleveren.⁵ Maar maatschappelijk worden ze hierin te weinig erkend, laat staan ondersteund. Daarom vinden wij dat multiculturele kerken die hun maatschappelijke activiteiten ondergebracht hebben in aparte kwalitatieve stichtingen, ook in aanmerking moeten kunnen komen als partners voor de gemeente in het maatschappelijk werk en - waar aan de orde - moeten kunnen delen in eventuele subsidies.

'WIJ HEBBEN BEHOEFTE AAN EEN SPECIAAL LOKET WAAR WIJ TERECHTKUNNEN MET ONZE VRAGEN'

'HOE KUNNEN WIJ EEN BLIJVENDE BIJDRAGE LEVEREN AAN DE SAMENLEVING ALS WIJ GEEN PERMANENTE LOCATIE HEBBEN OM SAMEN TE KOMEN?'

De bovengenoemde waarnemingen zijn reden voor de volgende programmapunten:

- Multiculturele christenen krijgen gezien hun bijzondere achtergrond een aparte plaats in het integratiebeleid, zodat deze groep burgers sneller hun plaats kunnen innemen in de Nederlandse samenleving.
- Wij zetten ons in om een maatschappelijk platform te ontwikkelen tussen de politiek en de kerken om samen wederzijdse zaken te bespreken.
- Voor hun burgerschapsvorming is het nodig dat er contacten worden aangegaan met multiculturele christenen. Daarbij moet de steun van vrijwilligers worden betrokken. Er is behoefte aan adequate informatie. Voor een inhaalslag wordt tijdelijk geld vrijgemaakt voor ondersteuning van vrijwilligers voor de verwijfsfunctie.

4.4.3 (Ex) koninkrijksgenoten

Juist de groepen waarvan men zou kunnen denken dat zij zich naar hun aard, op historische gronden, volwaardige burgers weten van Nederland, voelen zich meest uitgesloten. Gezien hun achtergrond zijn er minder problemen om zich in te voegen in de Nederlandse samenleving. Zij hebben echter de grootste moeite met de manier waarop het integratiedebat gevoerd wordt. Een 'wij/zij denken' schopt juist hen tegen de schenen; dat getuigt wat hen betreft van weinig respect voor hun historische verbondenheid met Nederland.

'WIJ ZIJN (EX) KONINKRIJKSGENOTEN, WAAROM WORDEN WIJ SLECHTER BEHANDELD DAN ANDERE MIGRANTEN?'

Voor de burgers met een Surinaamse achtergrond voelen zich miskend. Zij hebben het gevoel dat er weinig ruimte is voor de beleving van hun identiteit en cultuur. Wat opvalt, is dat er bij de jongeren uit zowel de Nederlandse Antillen als uit de Molukken sprake is van problemen. De derde generatie jongeren van wie de ouders wortels hebben op de Moluk-

ken, hebben nog bovengemiddelde onderwijsachterstanden. Zij kunnen minder makkelijk dan hun leeftijdsgenoten van autochtone herkomst hun weg vinden in de Nederlandse samenleving. Voor deze groep moet er bij uitzondering een specifieke meerjarige aanpak komen, gericht op het wegwerken van achterstanden op het gebied van onderwijs, participatie en emancipatie.

'NEDERLANDERS KRIJGEN ALLE RUIMTE OP DE EILANDEN EN SPREKEN ALLEEN NEDERLANDS; ZIJ INTEGREREN OOK NIET'

Ook Nederlandse eenoudergezinnen met een Antilliaanse achtergrond kunnen moeilijk aarden in Nederland; er zijn problemen met een aantal van hun kinderen. Voor hen is er een Antillianenprogramma opgezet voor vier jaar. Afgesproken is dat gemeenten de Nederlands-Antilliaanse gemeenschap bij de uitvoering zullen betrekken. Dit programma dient doorgang te vinden en moet periodiek gemonitord worden.

'ONZE KINDEREN WORDEN ONDERDRUKT EN ACHTERGESTELD. ZIJ KRIJGEN VAAK EEN ONDERADVIES MEE'

Nederland zal zich rekenschap moeten blijven geven van zijn verbondenheid met de koninkrijksgenoten uit de voormalige overzeese gebiedsdelen en hun nakomelingen. Die verbondenheid schept verplichtingen. Daarom willen wij:

- De toegang van de (ex) rijksgenoten tot inburgeringvoorzieningen stimuleren.
- In overleg met de toekomstige landen in het Koninkrijk samenwerking aangaan om er voor te zorgen dat mensen voorbereid naar Nederland komen. Dat werkt ook in hun voordeel als zij zich in Nederland vestigen.
- Aandacht in de integratie jaarnota van de Rijksoverheid voor de acht grootste culturele groepen in Nederland, en dus ook voor mensen van Surinaamse, Molukse en Antilliaanse herkomst.
- Gemeenten die de afgesproken doelstellingen betreffende het Antillianenprogramma niet realiseren, moeten een gedeelte van de financiering van het Rijk terugstorten.
- Een specifieke aanpak voor de Nederlandse jongeren met een Molukse achtergrond.
- Meer aandacht voor de inzet van de gemeenschappen zelf voor de oplossing van problemen en maatschappelijke vraagstukken.

4.5 LEVEN IN TWEE WERELDEN

De laatste tijd is discussie ontstaan over de bi-culturele Nederlandse burgers die investeren in het land van herkomst door onder andere de koop van een huis aldaar. De suggestie wordt gewekt dat iemand die dat doet, blijkbaar niet geïntegreerd is maar nog in twee werelden leeft. Eén van de aspecten die meegenomen moet worden in het denken over en het beleid ten opzichte van deze ontwikkeling, is het feit dat wij leven in een geglobaliseerde wereld. In 2009 zijn ongeveer 112.000 inwoners van Nederland geëmigreerd naar het buitenland. Ongeveer 62 procent hiervan betreft burgers met een bi-culturele achtergrond.⁶ In 2009 overwoog 37 procent van de Nederlandse bevolking te emigreren.⁷

Betekent het koesteren van gedachten over emigratie, dat iemand niet loyaal is aan Nederland? De prognose laats zien dat een deel van de Nederlandse bevolking niet altijd in Nederland zou willen blijven. Dit betekent dat ook mensen die in Nederland zijn komen wonen zich niet alleen met Nederland zullen bezighouden maar, tot op zekere hoogte, ook met hun land van herkomst. Zij willen misschien op een goede dag naar hun geboorteland terugkeren, met de kennis die zij in Europa hebben opgedaan én met de band die zij in Europa hebben.

‘OOK VOOR DE EERST GENERATIE GELDT DAT ZIJ MOETEN WETEN WAT ZICH IN HUN STAD AF-SPEELT, ZE MOETEN NIET ALLEEN BEZIG ZIJN MET TURKIJE’

Emigratie betekent niet altijd dat iemand Nederland ‘voorgoed’ verlaat. Mensen zullen flexibel daarin willen zijn, al was het maar omdat de mensen die naar hun land van herkomst terugkeren, niet zelden ervaren dat zij daar worden gezien als buitenlander. Is dat verkeerd? De ChristenUnie hecht er aan op dit punt een heldere en duidelijke lijn te trekken.

Zolang mensen burgers zijn van de Nederlandse samenleving, helpen zij mee aan het opbouwen daarvan. Het is niet aan de overheid om te bepalen waaraan burgers hun geld mogen uitgeven. Met andere woorden: het feit dat mensen ten volle participeren op allerlei gebied, is een bewijs dat zij loyaal zijn aan Nederland; wie een huis koopt in Spanje laadt daarmee geen verdenking van slecht burgerschap op zich. Waar bi-culturele burgers een huis kopen in het land van hun herkomst, zal dat lang niet altijd gebeuren met het doel te remigreren. Waarschijnlijker is juist dat deze mensen in twee landen willen leven, zoals ook veel geboren Nederlanders een tweede huis in het buitenland hebben. Aan aanzienlijke groep gepensioneerde Nederlanders leeft de helft van het jaar in het buitenland ; is daar iets mis mee? Naar de overtuiging van de ChristenUnie niet. Uit het leven in twee werelden kan niet geconcludeerd worden dat iemand geen volwaardig burger van Nederland is of wil zijn.

5 VOLWAARDIG BURGERSCHAP EN GEMEENSCHAPSZIN

'WAT WORDT ER VAN MIJ VERWACHT'

5.1 VAN INTEGRATIE NAAR BURGERSCHAPSVORMING

Een integratiebeleid met als einddoel 'integratie' of 'inburgering' is te vaag, te weinig concreet. Het is veel zinvoller om te spreken over burgerschapsvorming. Daar kan het integratieproces vervolgens aan bijdragen. Volwaardig burgerschap wil in deze context zeggen dat iedere inwoner van Nederland ongeacht zijn of haar achtergrond, deel neemt aan het maatschappelijk verkeer, zich deel voelt van deze samenleving en zich ook medeverantwoordelijk voelt voor het leefbaar houden ervan. Hier staat tegenover dat de samenleving de diversiteit van mensen en groepen in het land erkent en waardeert. Dit doet een beroep op gemeenschapszin en wederzijdse afhankelijkheid.

Bruggen bouwen naar elkaar om te komen tot een betere toekomst, vraagt om inzet ter bevordering van de sociale cohesie. Een samenleving waarin ook samen geleefd wordt, veronderstelt met andere woorden onderlinge verbondenheid. Alleen op basis van een dergelijk 'maatschappelijk verbond' kun je - met behoud van verscheidenheid - gezamenlijk werken aan gedeelde zorgen en interesses.

De stand van zaken in het land is dat we – opnieuw - moeten leren waar dat dan om gaat.

'LOYALITEIT IS EEN ZAAK VAN HET HART'

'VANUIT EIGEN ACHTERGROND INTEGREREN MENSEN BETER. EERST SEGREGATIE, DAN INTEGRATIE; DAT IS BELANGRIJK VOOR IDENTITEITSVORMING'

5.2 BURGERSCHAPSVORMING EN GEMEENSCHAPSZIN

Het Verkiezingsprogramma van de ChristenUnie en het Coalitieakkoord uit 2007 doen een appel op gemeenschapszin. Maar hoe realistisch is het om in deze tijd nog in te zetten op gezamenlijkheid? Is solidariteit nog een bouwsteen voor onze samenleving? Het liberale denken over eigen verantwoordelijkheid en de individualistische kijk op het leven hebben diepe wortels gekregen in onze samenleving.

Er is een spanningsveld tussen de ideologie van de eigen verantwoordelijkheid, en de realiteit dat sommige mensen het niet meer redden in deze samenleving. Inzetten op alléén eigen verantwoordelijkheid leidt niet automatisch tot welzijn voor ieder individu. Er zijn mensen die het niet alleen redden, maar hulp nodig hebben. Op de arbeidsmarkt zijn dat onder andere de jonggehandicapten, in de zorg zijn het de ouderen en chronisch zieken, in het onderwijs de kinderen met een achterstand. De eigen verantwoordelijkheid kruist hier de solidariteit: 'Wil ik mijn medemens ondersteunen, en zo ja, tot waar reikt mijn en zijn eigen verantwoordelijkheid?' In dat licht behoren de maatregelen te worden gezien om te komen tot burgerschapsvorming: het gaat om een balans tussen eigen verantwoordelijkheid en solidariteit.

'ER MOET EEN BELEID KOMEN OM MENSEN TE MOBILISEREN, ANDEREN TE ONDERSTEUNEN'

5.3 BURGERSCHAPSVORMING EN EIGEN VERANTWOORDELIJKHEID

De eerder genoemde balans is ook aan de orde in het vreemdelingen- en integratiebeleid. Zeker: de overheid dient een burcht te zijn voor de verdrukten en een schild voor de zwakke. Het derde vers van Psalm 82 roept ons op om 'recht te doen aan weerlozen, om op te komen voor verdrukten en zwakken'. Vreemdelingen worden in de Bijbel vaak ook in dit rijtje genoemd. Tegelijkertijd worden ook in de Bijbel mensen aangesproken op wat zij zelf kunnen. De Israëliet Boaz liet aren liggen op de akker. Maar het was aan de 'migrant' uit Moab, Ruth, om ze op te rapen.⁸

Die eigen verantwoordelijkheid van mensen behoort de burgerschapsvorming te stempelen. Nederlandse burgers met een bi-culturele achtergrond hebben er zelf voor gekozen zich te vestigen in ons land. Dat betekent dat zij als eerste verantwoordelijk zijn voor hun eigen burgerschapsvorming. Alleen daar waar mensen dit niet op eigen kracht kunnen, worden zij ondersteund.

Burgerschapsvorming zorgt ervoor dat mensen zich maatschappelijk, economisch en sociaal-cultureel zelfstandig kunnen redden en ten volle kunnen participeren in het maatschappelijke verkeer door in alle vrijheid gebruik te maken van rechten en plichten binnen de Nederlandse democratie. Dit proces vraagt inspanning van zowel de eerste en tweede generatie burgers met een andere culturele achtergrond als die van de 'ontvangende samenleving'. Er is hiertoe maatwerk nodig bij het doorlopen van het traject van burgerschapsvorming. Voor het verwerven van burgerschap is er een gemeenschappelijke taal nodig en kennis van de Nederlandse samenleving, geschiedenis en cultuur. Daar kan nog stevig op ingezet worden door bijvoorbeeld meer aandacht te besteden aan transfer van de opgedane kennis in de praktijk. Ook is het nodig dat de nieuwe burger geaccepteerd en opgenomen wordt in de samenleving, zodat hij zijn sociale netwerk kan uitbreiden. Er mag noch bij inburgeraars, noch bij Nederlanders van geboorte, ruimte zijn voor een permanente houding van 'ons kent ons'. Discriminatie op elk gebied zal worden aangepakt; zichzelf afsluiten of afzetten tegen deze samenleving idem dito.

'IEDEREEN DE KANS GEVEN OM MEE TE DOEN' 'MENSEN MOETEN ZELF IN HUN ONDERHOUD KUNNEN VOORZIEN'

5.4 BURGERSCHAPSVORMING ALS RECHT

Het is onjuist burgerschapsvorming eenzijdig te betitelen als plicht. Natuurlijk, het is de verantwoordelijkheid, zo men wil de plicht zelfs, van de migrant om zijn burgerschapsvorming ter hand te nemen. Dat mag ook in de wet worden vastgelegd. Maar in de kern is burgerschapsvorming een recht. Het is immers in het belang van de vredelievende en goedwillende nieuwe burger als hij de kansen grijpt om in een ander thuisland te bouwen aan zijn toekomst. Het is geen plicht die belemmert, maar een recht dat kansen biedt. Dat zullen in de eerste plaats de nieuwe burgers zich moeten realiseren. Bij het leren van de taal zal het dan niet gaan om: 'Ik moet Nederlands spreken', maar om het inzicht dat een gemeenschappelijke taal het vehikel is om een betere toekomst in het nieuwe thuisland te realiseren.

'TAAL IS NIET ALLES, OOK MEEDOEN IS BELANGRIJK'

Ook de inburgeringstrajecten kunnen, meer dan nu, van dit besef blijk geven. Het verzilveren van je burgerrechten door aan burgerschapsvorming te doen, is prima. Het stellen van verplichtingen zonder doel heeft echter geen zin. Gemeenten mogen daarom meer ruimte krijgen om maatwerk te leveren. Momenteel is het behalen van het inburgeringexamen te maatgevend voor de burgerschapsvorming, terwijl er meer nodig is om echt deelgenoot te worden van de Nederlandse samenleving. Uit de huiskamerbijeenkomsten bleek dat de investering in het behalen van het inburgeringexamen nutteloos is, als de in de praktijk opgedane kennis en vaardigheden niet frequent worden toegepast. Wij pleiten er daarom voor dat mensen na het behalen van het inburgeringexamen gaan participeren als bijvoorbeeld vrijwilliger.

5.5 PARTICIPATIE ALS INZET VOOR BURGERSCHAPSVORMING

Burgerschapsvorming kan pas een succes worden bij deelneming aan de Nederlandse samenleving, vooral waar het gaat om het benadrukken van de eigen verantwoordelijkheid van de nieuwe burger bij het thuis raken in de Nederlandse samenleving. Het bijdragen aan en vormgeven aan je eigen verantwoordelijkheid voor je nieuwe vaderland kan echter ook op andere belangrijke terreinen handen en voeten krijgen. Het gaat dan vooral om onderwijsparticipatie, arbeidsparticipatie en ondernemerschap, alsmede om deelneming aan de informele structuren van de samenleving, zoals onder meer tot uiting komend in vrijwilligerswerk.

5.5.1 Onderwijs

Goed onderwijs rekent het tot de eigen verantwoordelijkheid om segregatie en wederzijdse vervreemding te voorkomen. Dan zijn zwarte of witte scholen als zodanig geen probleem. Maar als blijkt dat het islamitisch onderwijs kinderen afzonderd van de rest van de samenleving, doen scholen er goed aan te kiezen voor samenwerkingsverbanden met een school van een andere richting. Door gezamenlijke culturele en sportieve activiteiten te organiseren, komen kinderen met verschillende achtergronden spelenderwijs met elkaar in aanraking. Ouders zijn als eerste verantwoordelijk voor de vorming en opvoeding van hun kind. Onderwijs heeft een grote invloed op de vorming van kinderen. Daarom is het belangrijk dat ouders voor hun kinderen onderwijs kunnen kiezen wat bij hun levensvisie past. Bijzondere scholen - ook islamitische - dragen bij aan de pluriformiteit van de samenleving en zijn daarom, bij voldoende kwaliteit, van meerwaarde in het onderwijsbestel. Van ouders mag, op grond van hun bewuste keuze voor een bepaalde school, worden verwacht dat zij actief betrokken zijn bij de school, ook als zij kiezen voor een school van een richting die niet overeenkomt met de eigen godsdienst of levensovertuiging.

'IK STUUR MIJN KIND NIET NAAR EEN SCHOOL MET EEN CONCENTRATIE VAN ALLOCHTONEN. IK MOET MIJN KIND BESCHERMEN TEGEN LAGER INSCHALEN'

'ONZE KINDEREN KRIJGEN VAAK EEN ONDERADVIES'

Wat opviel in de verschillende huiskamergesprekken, is dat structureel naar voren kwam dat mensen zeiden dat hun kinderen een onderadvies kregen. Een recent onderzoek geïnitieerd door Forum, Onverzilverd talent 2°, bevestigt dit beeld. Onderzoek wees uit dat kansarme kinderen vaak een lager advies kregen in verhouding tot de CITO-score. Ook bleek dat deze categorie vaak een vmbo-gerelateerd advies meekregen. Volgens het onderzoek heeft een lager advies te maken met het gebrek aan sociaal en cultureel kapitaal, waarmee deze kinderen laag instromen in het middelbaar on-

derwijs. In een vroeg stadium in het basisonderwijs zal daar meer aandacht aan moeten worden besteed. Brede scholen kunnen een oplossing bieden, maar moeten zich naast huiswerkbegeleiding ook richten op ondersteuning bij het verwerven van sociaal en cultureel kapitaal. Naast de school hebben ouders ook zelf daarvoor verantwoordelijkheid. Kansarme ouders kunnen naast het alleen 'pushen' van hun kinderen ook ondersteuning zoeken, als zij inzien dat ze door hun achtergrond de kinderen thuis niet kunnen ondersteunen. Zij kunnen daarnaast ook op een andere manier gaan participeren om zelf netwerken op te bouwen en door te geven aan hun kinderen. Daarnaast moeten deze ouders leren zich assertief op te stellen en niet gelijk genoeg te nemen met het advies. In de huiskamerbijeenkomsten is er een paar keer naar voren gekomen dat zij het lieten gebeuren, doordat zij niet wisten hoe te handelen.

5.5.2 Arbeidsmarktparticipatie

Arbeidsparticipatie is een tweezijdig gebeuren. Van elke Nederlander mag inspanning verwacht worden om voldoende beroepskwalificaties te behalen, en verantwoordelijkheid op zich te nemen voor het voorzien in eigen levensonderhoud. Tegelijk moeten er meer kansen gecreëerd worden voor mensen die nu nog aan de zijlijn staan. Leeftijd, afkomst, handicap of geslacht mogen geen belemmerende factoren zijn in de zoektocht naar werk. Om mee te kunnen doen op een dynamische arbeidsmarkt moet er geïnvesteerd worden in inzetbaarheid, onder meer door scholing en training. Dit is een randvoorwaarde om langer te kunnen participeren op de arbeidsmarkt. Werknemers worden zo immers mobieler en kunnen flexibeler inspelen op nieuwe omstandigheden. 'Van werk naar werk' wordt dan het uitgangspunt. De sociale zekerheid wordt daarmee een trampoline in plaats van een vangnet.

In het juist aangehaalde onderzoek van Forum blijkt dat hoogopgeleide studenten met een bi-culturele achtergrond, minder snel aan een baan komen wanneer ze in een kansarm gezin zijn opgegroeid. Door het stapelen in de beroepskolom, lukt het hen om een hogere plaats op de maatschappelijke ladder te verwerven. Dat getuigt van doorzettingsvermogen en motivatie. Het is daarom zuur uit het onderzoek op te maken dat dit door werkgevers als negatief wordt beoordeeld. Dit vraagt bij zowel werkgevers als personeelsadviseurs om een omslag in denken.

Uit het onderzoek blijkt tevens duidelijk dat het feit dat deze categorie minder snel aan de bak komt, niet toegeschreven kan worden aan etniciteit. Het is dan ook vreemd dat het UWV heeft aangekondigd te gaan registreren op etniciteit, om werklozen met een bi-culturele achtergrond beter te begeleiden. De resultaten van het onderzoek laten weer zien dat etnische registratie ook in deze context geen oplossing biedt. Er is gewoon maatwerk nodig en dat kan gerealiseerd worden door een persoonlijke benadering. Dan wordt het ook helder dat iemand gebrek heeft aan sociaal en cultureel kapitaal. Sollicitanten moeten gestimuleerd worden gebruik te maken van onorthodoxe methoden om een baan te bemachtigen. Ook in dit onderzoek blijkt weer dat de afwijzingsgrond geen inzicht biedt aan sollicitanten waarom zij zijn afgewezen. Daar moet verandering in komen. Onder andere moeten bij de aanbesteding van overheidsopdrachten in contracten afspraken worden gemaakt over de inzet van het aantal mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt.

Deelname van bi-culturele Nederlandse burgers aan de zorg of aan het vrijwilligerswerk laat soms nog te wensen over. Er is hieromtrent bewustwording nodig, die tot uiting komt in het besef dat als de Nederlandse samenleving ook voor hen en van hen is, dit ook tot uiting mag komen in betrokkenheid bij deze belangrijke sectoren.

5.5.3 Arbeidsmigratie

Hoewel het vrije personenverkeer van Oost-Europese werknemers niet valt onder de burgerschapsvorming die wij voorstaan, willen wij wel enkele woorden hieraan wijden. De instroom van arbeidsmigranten moeten gereguleerd worden door goede handhaving van het flankerend beleid. Wij pleiten voor een strenger beleid dat ervoor zorgt draagt dat de

samenleving niet gehinderd wordt door overlast. Naast inleenaansprakelijkheid, moet er een flankerend beleid aansprakelijkheid komen. Werkgevers zijn verplicht om te investeren in een soort 'basistrject Nederlands en kennis van de Nederlandse samenleving', aan te bieden aan arbeidsmigranten die meer dan 3 maanden per jaar in Nederland komen werken.

Het is onrechtvaardig als arbeidsmigranten die geen wezenlijke bijdrage leveren aan de opbouw van de Nederlandse samenleving, wel ten volle gebruik maken van onze sociale zekerheidsstelsel. Europese verdragen kunnen echter verhinderen daar onderscheid in te maken. Dit moet uitgezocht worden. Indien het mogelijk is om onderscheid te maken, zijn wij voorstander van het beperken van de mogelijkheid om WW-rechten op te bouwen.

Doordat het flankerend beleid voor de grote groep Poolse arbeiders nog niet op orde is, zal de grens voorlopig dicht blijven voor de Roemenen en Bulgaren.

5.6 VOORSTELLEN

Aan het slot van dit hoofdstuk onderscheiden we voorstellen die behoren tot de eigen verantwoordelijkheden van de burger en maatregelen die behoren tot de verantwoordelijkheden van de overheid.

- Migranten of hun referenten voorzien in beginsel in het eigen levensonderhoud. De referent blijft voor 5 jaar hiervoor medeverantwoordelijk.
- Het Nederlands is de voertaal voor iedere burger. Zeker om verwarring te voorkomen, wordt in publieke ruimten te allen tijde in elk geval ook het Nederlands gesproken.
- Burgerschapsvorming is makkelijker als je werkt (vrijwilligerswerk of een betaalde baan). Burgerschapsvorming is niet vrijblijvend. De basis hiervoor wordt gelegd door een verplichte praktijkopleiding te volgen. Lessen Nederlandse taal en cultuur worden gecombineerd met een vakopleiding, vrijwilligerswerk of een betaalde baan.
- Om van inburgeringcursussen praktijkcursussen te kunnen maken, verwachten wij medewerking van het bedrijfsleven en overheden.
- Hoog geschoolde bi-culturele Nederlandse burgers moeten op hun niveau een inburgeringstraject kunnen volgen, zodat ze op universitair of hbo-niveau kunnen gaan werken.
- Voor analfabeten wordt eerst aandacht gegeven aan spreken en luisteren, zodat ze zelfredzaam zijn. Daarna wordt lezen en schrijven geleerd.
- Burgerschapsvorming is niet vrijblijvend; het dient te worden gecombineerd met maatschappelijke dienstverlening of vrijwilligerswerk.
- Evenwicht tussen eigen verantwoordelijkheid en solidariteit gaat gepaard met het uitgangspunt dat een groter deel van de inburgering zelf wordt bekostigd. Dit geldt uiteraard voor de nieuwe instroom immigranten.
- De mogelijkheid dat ouders op de school van hun kinderen een inburgeringcursus kunnen volgen, wordt voortgezet.

5.7 MAATREGELEN OVERHEID

DE OVERHEID MOET ZIJN EIGEN TUIN OPRUIMEN

Zoals steeds in het vraagstuk van burgerschapsvorming zal de overheid vooral faciliterend en ondersteunend optreden.

- Diensten van de overheid aan de burger worden in het Nederlands aangeboden.
- De wet inburgering wordt omgevormd tot de wet burgerschapsvorming.
- De kwaliteit van burgerschapsvorming wordt vergroot en gewaarborgd door scholingstrajecten in een burgerschapsvorming- of inburgeringvolgsysteem onder te brengen.¹⁰
- Asielzoekers mogen sneller gaan werken, zodat ook zij zo snel mogelijk na aankomst in Nederland kunnen voorzien in de eigen inkomsten,
- Migranten worden bij aankomst in Nederland niet behandeld als mensen die zichzelf niet kunnen redden (zo voelen zij dat zelf ook meestal niet) maar als volwaardige en mondig burgers.
- Subsidies in het kader van het integratiebeleid zijn bedoeld als tijdelijke stimulering van participierend burgerschap. Eigen inspanning verdient wel de nadruk. Ondersteuning is daarom gericht op het organiseren van de eigen kracht; positieve prikkels worden daarop gericht.
- Gemeenten krijgen meer ruimte om eigen beleid vorm te geven. Zo kan de door gemeenten ontwikkelde 'participatieladder' zichtbaar maken dat de participatie is toegenomen, zonder dat er noodzakelijkerwijze een inburgeringsexamen is gehaald. Hierdoor kunnen ook minder kansrijke migranten laten zien dat ze door deelname aan laagdrempelige participatievoorzieningen aan hun burgerschapsvorming werken. Daarmee kan ook gewerkt worden aan nazorg en het consolideren van de verworven kennis en vaardigheden.
- Het monitoren van studenten in het hoger onderwijs moet voortgezet worden totdat zij een (passende) baan hebben gevonden. Invoering volgsysteem om de burgerschapsvorming te monitoren.
- Onderzoek naar de aspecten die ertoe bijdragen dat kansarme kinderen een lager advies krijgen in verhouding met de CITO-score, en overwegend een vmbo-advies meekrijgen.
- Het arbeidsmarktbeleid voor bi-culturele burgers met een afstand tot de arbeidsmarkt, moet verschuiven van etniciteit naar kansarmen met gebrek aan sociaal en cultureel kapitaal.
- Betere verankering van het informatierecht in het B&W voor sollicitanten. Sollicitanten hebben er recht op een goed onderbouwde afwijzingsreden te krijgen na een selectiegesprek. Indien hieraan niet of onvoldoende wordt tegemoetgekomen, heeft de sollicitant het recht een klacht in te dienen bij de commissie gelijke behandeling.
- Gemeenten moeten ook het zittende bestand in de WWB activeren. Hiertoe screenen ze elke drie jaar hun volledige bestand en komt er een prestatieverplichting voor deze groep, die mede afhangt van de reële economie. Ook niet uitkeringsgerechtigden kunnen - in hun zoektocht naar werk - een beroep doen op ondersteuning vanuit de gemeente.
- Re-integratietrajecten bieden uitzicht op minimaal één jaar werk. Er wordt meer ingezet op no cure, less pay contracten. Hierdoor worden de effectiviteit en efficiency vergroot. Meer gebruik van persoonlijke budgetten om eigen verantwoordelijkheid te stimuleren.
- Voor arbeidsmigranten komt een hogere drempel om recht te krijgen op WW. De wekeneis in de WW wordt voor deze groep verruimd van 26 naar 52 weken.
- Diversiteitbeleid wordt verplicht opgenomen in jaarverslagen van bedrijven en overheidsinstanties met meer dan vijftig werknemers.

TOT BESLUIT

Deze notitie wil ambitie uitstralen en idealisme. Daar was ik mij van bewust voor aanvang van dit project. Niettemin probeer ik met deze notitie een antwoord te geven op de zorgen die er leven in onze samenleving. De vraagstukken zijn groot; de opgave waarvoor we staan is navenant. Ieders burgerschapsvorming is nodig, evenals ieders streven naar een hoffelijke samenleving. Met andere woorden: in de pluriforme samenleving van 2010 moeten we beseffen dat we met elkaar deze samenleving maken tot wat zij is, en dat wij haar samen moeten blijven dragen.

En dan komt steeds weer alles terug op dit ene punt: slagen wij er in voldoende wil te ontwikkelen om van die burgerschapsvorming een succes te maken. Er zijn momenten dat ik daaraan twijfel. Te vaak zijn er botsingen en overheerst het onbegrip. En toch: burgerschapsvorming heeft kans van slagen. De vele mensen die ik hierover heb gesproken, hebben mij hierin bemoedigd. Mede naar aanleiding van de expertmeeting, de deelsessies met de achterban en de huiskamerbijeenkomsten, heb ik namens de ChristenUnie mijn ideeën hierover op papier gezet. Van harte vertrouw ik dat deze notitie een bijdrage kan leveren aan een veelkleurige Nederland. Een land waarin verschillen mogelijk zijn, maar waarin wij de gemeenschappelijke bestemming van de samenleving niet uit het oog verliezen. Samen Nederland, daar staat de ChristenUnie voor.

BRONVERMELDINGEN

¹ Bron: Samen Kerk In Nederland (SKIN)

² De stad en staat van de burger, het stadburgerschap van de allochtone middenklasse. M. van Bochove, K. Rusinovic, G. Engbersen. Juni 2009 Nicis.

³ Bouwstenen van burgerschap: Een onderzoek in het kader van het Handvest voor Verantwoordelijk Burgerschap, i.o.v. ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties; november 2009 (Veldkamp)

⁴ Haagse Raad voor levensbeschouwingen en religies, oktober 2007

⁵ Bron KIEMNET: Christelijke migrantenkerken in Den Haag leveren een forse bijdrage aan de opvang en begeleiding van hun leden in de Nederlandse samenleving. Dat is een van de conclusies uit het onderzoek Gratis en waardevol: Rol, positie en maatschappelijk rendement van migrantenkerken in Den Haag. Het onderzoek is uitgevoerd door stichting Oikos, in opdracht van SKIN (Samen Kerk In Nederland, Amersfoort) en Stek (voor Stad en kerk, Den Haag). Het maatschappelijk rendement - de kosten die de samenleving als geheel uitspaart omdat migrantenkerken gratis activiteiten verrichten - komt voor Den Haag uit op 17,5 miljoen euro. Dit getal is geen claim om geld bij de rest van de samenleving, maar vestigt wel de aandacht op de facilitering van de werkzaamheden van migrantenkerken.

⁶ Bron: www.stateline.cbs.nl

⁷ Bron: www.emigratiemonitor.nl

⁸ Ruth 2:1-10 Vroeger in Israel was het een Joods gewoonterecht dat bij het oogsten van de tarwe, voor de arme mensen graan moest achterblijven op de akker. Arme mensen mochten na het oogsten de aren oprapen en meenemen. Dit werd aren lezen genoemd.

⁹ Bron Onverzilverd Talent 2, marktkansen van hoogopgeleiden die starten vanuit achterstand, Paul Jungbluth, Forum blz. 9

¹⁰ Zie de motie Ortega-Martijn, cs, Tweede Kamer, vergaderjaar 2009–2010, 32 123 XVIII, nr. 45

Fractie ChristenUnie Tweede Kamer
Postbus 20018
2500 EA Den Haag

T : 070-3183057
F : 070-3183936
ChristenUnie@tweedekamer.nl